

สถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่–ลำพูน

The Situation of Location and City Elements of Old City in Chiang Mai – Lamphun Basin

ลักษณา สัมมานิติ* และ สิริวัฑกั สัมมานิติ**

Luxana Summaniti* and Siriwat Summaniti**

Received : January 22, 2022

Revised : June 23, 2022

Accepted : July 4, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองเก่า 25 พื้นที่เมืองเก่า วิธีการวิจัยใช้การสำรวจวิเคราะห์เรื่องราวเอกสาร การสำรวจและสังเกตการณ์พื้นที่ การพัฒนาฐานข้อมูลที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่า ทำการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันบนระบบภูมิสารสนเทศด้วยแบบจำลองวิเคราะห์พื้นผิว และการซ้อนทับชั้นข้อมูลปัจจัยที่ตั้งเมือง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองเก่า เช่น แนวกำแพงเมือง คันทิว คุน้ำ ศาสนสถาน สถานที่และองค์ประกอบเมืองสำคัญ ผลวิจัยพบว่า เมืองเก่ามีพัฒนาการของช่วงเวลาสำคัญ ได้แก่ สมัยทริภุญไชย (พุทธศตวรรษที่ 13-19) สมัยล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 19-23) และสมัยฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา) สถานการณ์เมืองเก่าพบลักษณะกลุ่มเมืองสามลักษณะ ได้แก่ 1) กลุ่มเมืองเก่า สถานการณ์ดี องค์ประกอบเมืองได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างเหมาะสม เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตในบริบทเมืองและชุมชน เช่น เมืองทริภุญไชย เมืองเชียงใหม่ เวียงกุมกาม และเวียงท่ากาน 2) กลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์ปานกลาง องค์ประกอบเมืองมีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของการเป็นเมือง การอยู่อาศัย และการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม องค์ประกอบเมืองเก่าหลงเหลือแทรกตัวอยู่ในบริบทพื้นที่เมืองและชานเมือง เช่น เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน เวียงบัว เวียงเกาะ และเวียงมโน เป็นต้น 3) กลุ่มเมืองสถานการณ์ที่จำเป็นต้องพิจารณา องค์ประกอบเมืองมีจำนวนน้อย อยู่ในบริบทพื้นที่ชานเมือง หุบเขา และขอบที่ราบของแอ่งเชียงใหม่–ลำพูน มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ธรรมชาติ และแหล่งมรดกวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานของแหล่งเตาเผาอินทขิล แหล่งผลิตเครื่องถ้วยโบราณ และเรื่องราวประวัติศาสตร์ เช่น เมืองแกน เมืองกี้ด เมืองออน และเมืองกลาง เป็นต้น

* สาขาวิชาการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย 50290

** สาขาวิชาเทคโนโลยีภูมิทัศน์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา อำเภอมือง จังหวัดลำปาง ประเทศไทย 52000

* Program in Urban and Environmental Planning, Faculty of Architecture and Environment Design, Maejo University, Muang, Chiang mai, Thailand, 50290.

** Program in Landscape Technology, Faculty of Science and Agricultural technology, Ramangala University of Technology Lanna Lampang, Muang, Lampang, Thailand, 52000.

Corresponding Author E-mail : luxsana@gmail.com

นอกจากนี้พบว่าองค์ประกอบเมืองประเภทไม้ยืนต้นสำคัญทางพุทธศาสนา (ต้นโพธิ์) เชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมล้านนาพบได้ในทุกพื้นที่เมือง มีการรักษาไว้ผ่านประเพณีและความเชื่อท้องถิ่น กลุ่มเมืองเก่าทั้งสามลักษณะมีปัจจัยสำคัญต่อการพิจารณาในด้านบริบทที่ตั้ง การเปลี่ยนแปลงจากการเป็นเมือง การรับรู้และการสื่อความหมายความเป็นเมืองเก่า เพื่อลดความเสี่ยงต่อการถูกทำลายลงขององค์ประกอบเมืองเก่าในอนาคต ตลอดจนการบูรณาการฐานข้อมูลองค์ประกอบเมืองเก่า เพื่อเป็นส่วนหนึ่งสำหรับการวางแผน การอนุรักษ์ การพัฒนา ร่วมกับการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์ร่วมกันได้อย่างเหมาะสมต่อไป

Abstract

This research aimed to analyze the situation of the location, accessibility and composition of twenty-five Old City areas. The research methods used were surveys and analysis of documentary stories, survey and observation of the area. In developing a location database and old city composition, computing and analyzing data together on the geospatial system with surface analysis model and overlaying the city location factor, accessibility, and old city elements such as the city walls, ridge/earthen dyke, moats, religious sites, important places and elements of the city were done. The results of the study showed that the Old City had development in important periods such as the Hariphunchai period (13th-19th Buddhist century), Lanna period (19th-23rd Buddhist century), and Lanna revival period (23rd Buddhist century onwards). The research found that the situations in the Old City were three types of urban clusters as follows: 1) Old City group in good situation is where the city elements are properly preserved. It is a historical city with life in the context of city and community such as Hariphunchai, Chiang Mai city, Wiang Kum Kam and Wiang Tha Kan. 2) Old City group in moderate situation is where urban composition is at risk from urban land use changes for residential and agricultural purposes. Old city/town elements remain embedded in urban and suburban contexts such as Wiang Suan Dok, Wiang Chet Lin, Wiang Bua, Wiang Tho and Wiang Mano, etc. 3) Old City group in situation that needs to be considered is where there are few city elements. It is in the context of suburban areas, valleys and plains edges of the Chiang Mai-Lamphun Basin are linked to natural areas. The cultural heritage of the settlement of the Inthakhin kiln is shown as source of ancient wares production and historical stories such as the cities of Gan, Guet, On, and Klang, etc. In addition, it was found that the urban elements of perennial plants important in Buddhism (the Bodhi tree) connected to Lanna culture can be found in every area of the city. It is preserved through local traditions and beliefs. To be a part of planning, conservation, development, and suitable management of the cultural heritage of historical cities, the three characteristics of the Old City/Town are important factors to consider in terms of location context, change from urbanization perception and interpretation of the Old City.

คำสำคัญ: สถานการณ์ ที่ตั้ง องค์ประกอบเมือง เมืองเก่า แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน

Keywords: Situation, Location, City Element, Old City, Chiang mai – Lamphune basin

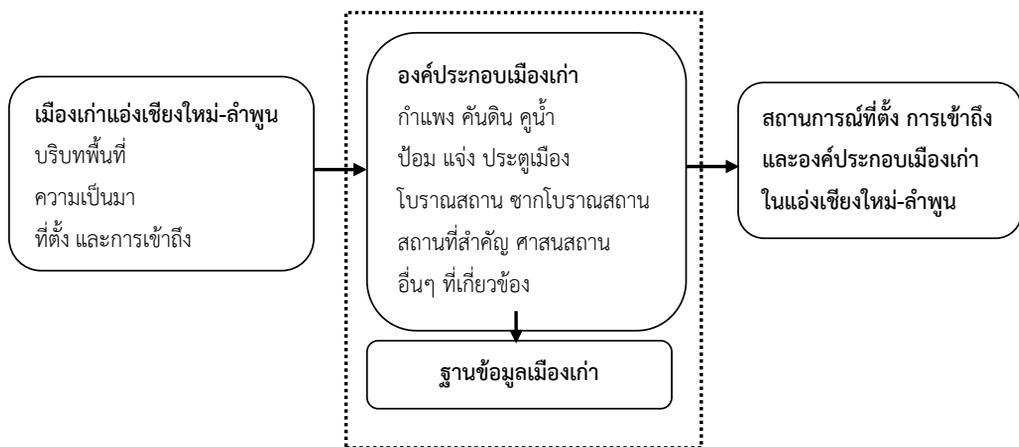
บทนำ

พื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน 14 อำเภอ ลักษณะเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ (Graben) ล้อมรอบด้วยภูเขาสำคัญ ได้แก่ ดอยอินทนนท์ ทิวเขามิ่น้ำ และทิวเขาขุนตาล ลักษณะแอ่งที่ราบมีส่วนแคบทางทิศเหนือและทิศใต้ และมีส่วนกว้างตอนกลาง เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง และภูมิประเทศแบบตะพักลำน้ำ (River terrace) จากตะกอนพัดพามาตกทับถมริมสองฝั่งแม่น้ำ มีแม่น้ำปิงเป็นแม่น้ำสำคัญ และลุ่มน้ำสาขา เช่น ลุ่มน้ำแม่แตง ลุ่มน้ำแม่กวง ลุ่มน้ำลี้ และน้ำแม่ทา เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานชุมชนเป็นผลจากอิทธิพลสภาพแวดล้อมพัฒนาการสู่การจัดการที่มีความซับซ้อนเกิดพลวัตรระบบเมืองจากการปกครองตั้งแต่สมัยทริภุญไชย (พุทธศตวรรษที่ 14) สู่อาณาจักรล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา) (ภาพที่ 2) ความสำคัญของเมืองเก่ายังเป็นความสัมพันธ์ธำด้วย การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และที่อยู่อาศัย เชื่อมโยงความหลากหลายคุณค่าสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่องค์การสหประชาชาติ (2016) ในการประชุม HABITAT III ให้ความสำคัญแนวคิดวัฒนธรรมและมรดกเมือง หรือ Urban Culture and Heritage ที่ว่าวัฒนธรรมถูกแสดงออกอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายตั้งแต่มรดกวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไปจนถึงอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการปฏิบัติการต่างๆ เชื่อมโยงสู่เป้าหมาย ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในแนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับเมืองเก่าในประเทศไทยโดยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า (2003) โดยคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า จำแนกเมืองเก่าไว้สี่ประเภท จากปัจจัยประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น หลักฐานกายภาพโครงสร้างเมือง โบราณวัตถุสถาน ได้แก่ เมืองร้าง เมืองที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ เมืองที่ยังมีชีวิตต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันของชุมชนเมืองขนาดเล็ก เมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันของชุมชนเมืองขนาดใหญ่ นอกจากนั้นเมืองเก่ายังมีองค์ประกอบเมือง ได้แก่ กำแพงเมือง-คูเมือง บ่อน้ำ แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมือง ที่หมายตาของสถานที่สำคัญภายในเมือง และธรรมชาติในเมืองเก่า เช่น พื้นที่ริมแม่น้ำ ต้นไม้ขนาดใหญ่ ที่โล่งว่าง ลาน เป็นต้น (ONEP, 2011)

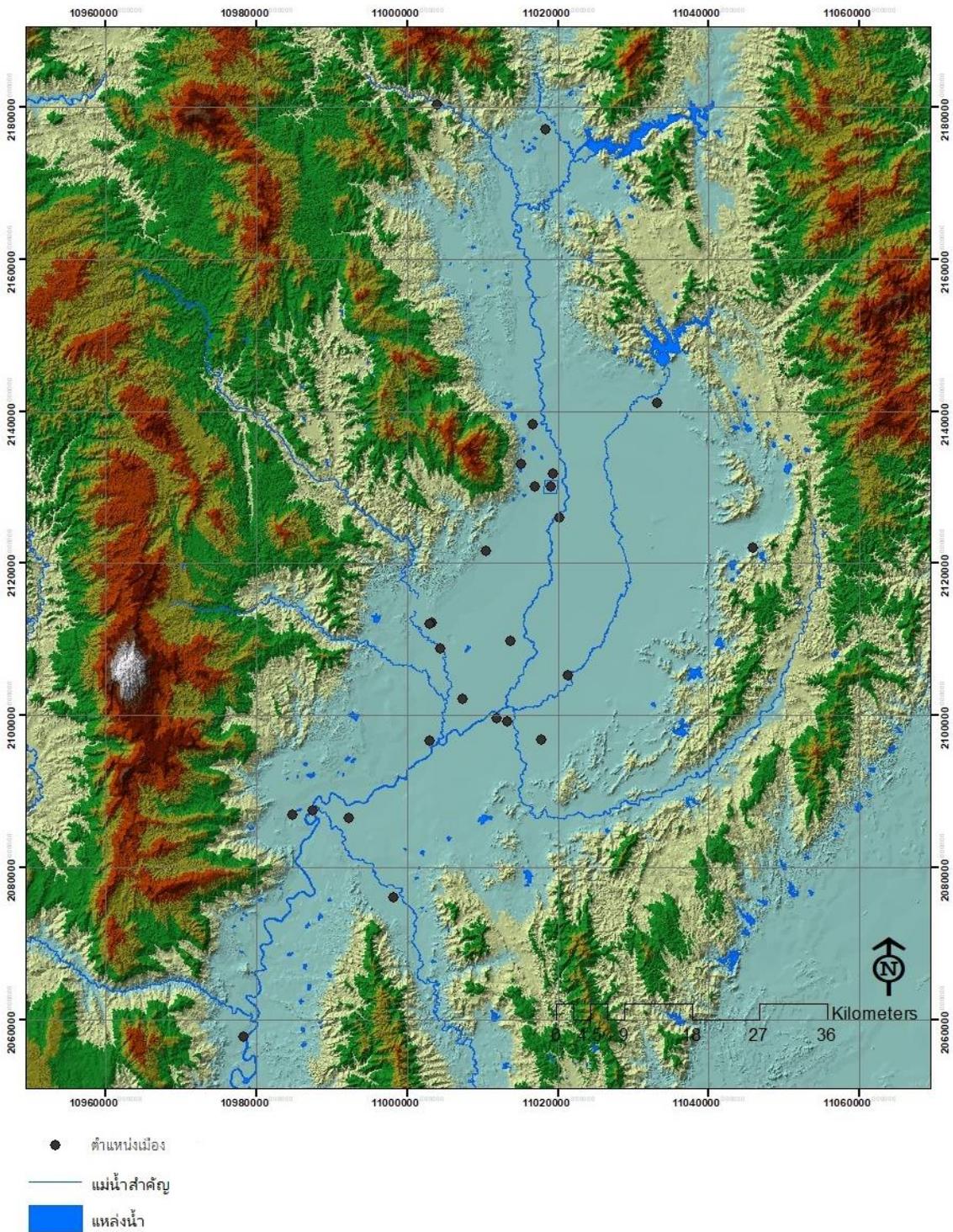
เช่นเดียวกันการขับเคลื่อนเชียงใหม่สู่เมืองมรดกโลก (World Heritage) ยังเป็นวาระการพัฒนาสำคัญร่วมกันของภาคีและประชาชนในการวางแผนกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองร่วมกัน เพื่อให้ความสามารถในการเติบโตของเมืองขับเคลื่อนต่อไปโดยยังคงรักษาคุณค่าหรือมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้คงอยู่ ส่งผลให้จังหวัดเชียงใหม่ได้รับการขึ้นทะเบียนรายชื่อเบื้องต้นมรดกโลก (Tentative list) ไว้ในปี พ.ศ.2558 พื้นที่ที่กำหนดเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นเขตมรดกโลก (Nomination property) 3 แห่ง ที่มีคุณค่าสำคัญของเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ได้แก่ เวียงเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่เมืองเก่าชั้นในและพื้นที่เมืองเก่าชั้นนอก พื้นที่เวียงสวนดอก และพระราชธาตุดอยสุเทพ ตลอดจนองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของแต่ละพื้นที่ในเขตเมืองเก่า ทั้งนี้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่า หรือ เวียงโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ปฐมบทโดย Ongsakun (2018) เสนอผลสำรวจเมืองโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน 25 แห่ง จำแนกเป็น 3 ช่วงเวลา ผ่านปัจจัยที่ตั้ง โครงสร้างเมือง สังคมวัฒนธรรมและการปกครองในแต่ละยุคสมัย ได้แก่ สมัยแคว้นทริภุญไชย (พุทธศตวรรษที่ 14-49) 5 แห่ง สมัยอาณาจักรล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 19-21) 18 แห่ง และสมัยพระเจ้ากาวิละพื้นฟูบ้านเมือง (พุทธศตวรรษที่ 24) 2 แห่ง เมืองเก่าทั้งหมดจำแนกเป็นกลุ่มที่มีคันดิน-คูน้ำ และไม่มีคันดิน-คูน้ำล้อมรอบ ต่อมา Sanyakiatikun (2009) เสนอผลวิจัยเมืองโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน สู่รายละเอียดปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของ องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง องค์ประกอบทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่เมือง องค์ประกอบทางธรรมชาติ และการผังเมืองของเมืองโบราณล้านนา อย่างไรก็ตามการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมมุ่งเน้นการวิจัยเฉพาะพื้นที่

เป้าหมาย อาทิ Punyathong (2012) เสนอองค์ประกอบภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่า จังหวัด เชียงใหม่ ผ่านการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบกายภาพของเมืองเชียงใหม่ เพื่อค้นหาปัจจัยองค์ประกอบ เมืองที่หลงเหลืออยู่ ที่หมดคุณค่าลงแต่ยังคงรูปแบบไว้ และที่สูญหายไป เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์เมือง อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงข้อมูลประวัติศาสตร์กับเทคโนโลยีสารสนเทศยังเป็นแนวคิดใหม่ที่ Thongaroun (2017) ใช้ การจัดการสื่อข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวโบราณสถานประเภทวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สู่การท่องเที่ยวเมือง ประวัติศาสตร์ใหม่ ผ่านข้อมูลพื้นฐานที่ถูกนำมาปรับปรุงเป็นฐานข้อมูลที่ทันสมัย พลิกโฉมการสื่อสารใหม่ในรูปแบบ จจริงเสมือน (Virtual reality) สร้างเป็นต้นแบบจัดการข้อมูลพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ผ่านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ Virunha (2017) เสนอผลวิจัยการจัดการข้อมูลประวัติศาสตร์เพื่อเพิ่มศักยภาพการประยุกต์ใช้ต่อยอด สร้างสรรค์เพื่อความยั่งยืนผ่านการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของอำเภอเมืองเพชรบุรี ด้วยการสำรวจ วิเคราะห์ เอกสาร ใช้สื่อสารสนเทศฐานข้อมูลผ่านเนื้อหาประวัติศาสตร์เมืองพัฒนาร่วมกับการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เมือง การทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นความสำคัญเชิงพื้นที่ พัฒนาการตั้งถิ่นฐานสู่ระบบเมืองผ่านช่วงเวลาสำคัญ เมืองเก่าในสถานการณ์ปัจจุบัน โอกาสของเทคโนโลยี เทคนิควิธีการ เพื่อสำรวจ วิเคราะห์ ประเมินสถานการณ์ที่ตั้ง และองค์ประกอบเมืองเก่าปัจจุบัน เป็นที่มาของการวิจัยนี้

การวิจัยสถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ จัดทำฐานข้อมูล และวิเคราะห์เมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ของบริบทพื้นที่ ความเป็นมา ที่ตั้งและการเข้าถึง และ องค์ประกอบเมืองเก่าในสถานการณ์ปัจจุบัน บูรณาการผ่านกรอบแนวคิด การวิเคราะห์เรื่องราว การสำรวจและจัด ทำฐานข้อมูล เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่า (ภาพที่ 1) ตอบคำถามวิจัยที่ว่าปัจจุบัน สถานการณ์เมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน เป็นอย่างไร? อธิบายผ่านรากฐานเมืองประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม ความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ของระบบเมืองเก่าที่มีชีวิตชีวาอยู่ร่วมกับผู้คน เพื่อส่งเสริมสมรรถนะ การพัฒนาฐานทรัพยากรสังคมวัฒนธรรมกับเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมกับการจัดการ เสริมสร้างความแข็งแกร่งแก่ เอกลักษณ์พื้นที่ การนำไปพัฒนาสร้างสรรค์ทางเลือกเพื่อการอนุรักษ์ การพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ตลอดจนส่งเสริมบทบาทและความเป็นมาประวัติศาสตร์เมืองเก่าที่เป็นมรดกวัฒนธรรมของพื้นที่และสิ่งแวดล้อม สร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2 ที่ตั้งเมืองเก่าในบริเวณภูมิประเทศพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน 25 เมือง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยมีหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) คือพื้นที่เมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน 25 เมือง ขอบเขตเนื้อหาใช้การสำรวจและวิเคราะห์เอกสาร (Content analysis) จำแนกกลุ่มเมืองช่วงเวลาสำคัญ คือ 1) สมัยทริภุญไชย (พุทธศตวรรษที่ 13-19) 4 เมือง 2) สมัยล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 19-23) กลุ่มเมืองเชียงใหม่ มีคันทิน คุนน้ำ ล้อมรอบ 7 เมือง กลุ่มเมืองทั่วไป มีคันทิน คุนน้ำ ล้อมรอบ 7 เมือง และกลุ่มเมืองที่ไม่มีคันทิน คุนน้ำ 6 เมือง และ 3) สมัยพื้นฟูบ้านเมืองล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา) 2 เมือง

การสำรวจพื้นที่ (Surveying) การสังเกตการณ์ (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) สำรวจบริบทพื้นที่ ที่ตั้งและการเข้าถึงเมืองเก่า ของปัจจัยที่ตั้งเมืองเก่าริมน้ำ ที่ราบเชิงเขาและที่ลาด การเข้าถึงที่ตั้งเมืองเก่าของถนนสายหลัก ถนนสายรอง และถนนภายในชุมชน ปัจจัยองค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง คันทิน คุนน้ำ ป้อม แจ่ง ประตูเมือง โบราณสถาน ซากโบราณสถาน อนุสาวรีย์ สถานที่สำคัญ วัดสำคัญ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ

พัฒนาระบบฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศ (Geo-Informatics System) พื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ที่ตั้งเมืองเก่าและองค์ประกอบเมืองเก่า 25 เมือง ของฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial data) และข้อมูลเชิงบรรยาย (Attribute data) ส่วนแรก คือ ชั้นข้อมูลพื้นที่ภูมิประเทศ เส้นทาง และแหล่งน้ำ เพื่อวิเคราะห์บริบทเมือง ที่ตั้งและการเข้าถึง กลุ่มเมืองและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สอง คือ ชั้นข้อมูลที่ตั้งและองค์ประกอบเมือง ได้แก่ ตำแหน่งเมือง ตำแหน่งสถานที่สำคัญ ขอบเขตพื้นที่สำคัญ เช่น แนวกำแพงเมือง คันทิน คุนน้ำ ซากโบราณสถาน เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์องค์ประกอบเมืองเก่าปัจจุบัน

ประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูล จากการวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ ร่วมกับวิเคราะห์ฐานข้อมูลระบบภูมิสารสนเทศพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน และเมืองเก่า 25 แห่ง ส่วนแรกวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ด้วยแบบจำลองวิเคราะห์พื้นผิว (Surface analysis) ร่วมกับวิเคราะห์การซ้อนทับกับชั้นข้อมูล (Overlay analysis) ปัจจัยที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองเก่า ส่วนที่สองประเมินค่าคะแนนโดยการประมาณค่าช่วง (Interval) ของปัจจัยที่ตั้ง การเข้าถึง และความหลากหลายองค์ประกอบเมืองเก่า นำทั้งสองส่วนมาสังเคราะห์ประมวลผลร่วมกัน จำแนกสถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม A สถานการณ์ดี (9-12 คะแนน) กลุ่ม B สถานการณ์ปานกลาง (5-8 คะแนน) และกลุ่ม C สถานการณ์จำเป็นต้องพิจารณา (2-7 คะแนน) ในแต่ละกลุ่มนำมาตรวจสอบย้อนกลับผลวิเคราะห์เชิงพื้นที่ การสำรวจ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ เพื่อพิจารณาจำแนกสถานการณ์ผ่านเกณฑ์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และบริบทแวดล้อม ดังนี้

กลุ่ม A สถานการณ์ดี พิจารณาจากปัจจัยตั้งริมน้ำและที่ราบ การเข้าถึงดีโดยถนนสายหลักและถนนสายรอง ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองสูง (กำแพง คันทิน คุนน้ำ ป้อม แจ่ง ประตูเมือง โบราณสถาน ซากโบราณสถาน วัด สถานที่สำคัญ) ได้รับการอนุรักษ์ เป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน

กลุ่ม B สถานการณ์ปานกลาง พิจารณาจากปัจจัยที่ตั้งริมน้ำและที่ราบ เข้าถึงโดยถนนสายรอง ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองปานกลาง

กลุ่ม B1 กลุ่มเมืองเก่าในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองปานกลาง (บางส่วนของแนวกำแพง คันทิน คุนน้ำ โบราณสถาน ซากโบราณสถาน วัด สถานที่สำคัญ ต้นไม้ใหญ่) ได้รับการอนุรักษ์ไว้

กลุ่ม B2 กลุ่มเมืองเก่าในบริบทพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองปานกลาง (ซากกำแพง คันทิน คุนน้ำ วัดสำคัญ ซากโบราณสถาน วัด ต้นไม้ใหญ่) เกือบทั้งหมดถูกทิ้งร้าง

กลุ่ม C สถานการณ์จำเป็นต้องพิจารณา พิจารณาจากปัจจัยที่ตั้งที่ราบ ริมน้ำ และเชิงเขา ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองน้อย (วัด สถานที่สำคัญ ต้นไม้ใหญ่)

กลุ่ม C1 กลุ่มเมืองเก่าในบริบทพื้นที่เกษตรกรรมและธรรมชาติ ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองน้อย (อนุสาวรีย์ วัด ต้นไม้ใหญ่) เมืองค์ประกอบเชื่อมโยงเมืองเก่า เช่น แหล่งเรียนรู้และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

กลุ่ม C2 กลุ่มเมืองเก่าที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่เมืองและพื้นที่เกษตรกรรม องค์ประกอบเมืองมีเพียงวัด อนุสาวรีย์ และต้นไม้ใหญ่ เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่โดยรอบได้น้อย

สรุปผลวิเคราะห์สถานการณ์และองค์ประกอบเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางส่งเสริมสมรรถนะ พัฒนารฐานทรัพยากรสังคมวัฒนธรรม ร่วมกับกับเทคโนโลยีระบบฐานข้อมูล เพื่อการจัดการพัฒนาสร้างสรรค์ทางเลือกเพื่อการอนุรักษ์ การพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า อย่างส่งเสริมความเป็นมาประวัติศาสตร์เมืองและมรดกวัฒนธรรมพื้นที่และสิ่งแวดล้อมสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ผลวิจัย

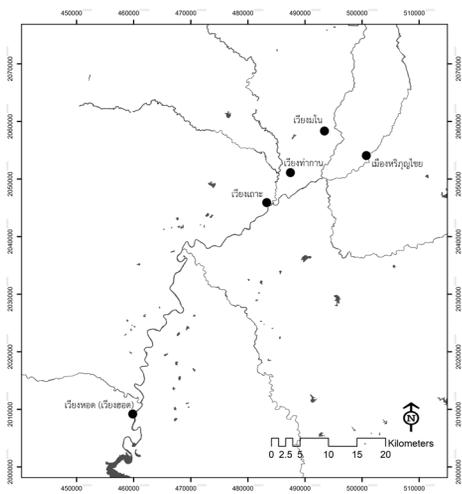
บริบทพื้นที่การตั้งถิ่นฐานและเมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ผลวิเคราะห์เรื่องราวจากเอกสารพบว่าพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน มีลักษณะเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ เป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำปิง และลำน้ำสาขา มีการตั้งถิ่นฐานมาก่อนประวัติศาสตร์ (พุทธศตวรรษที่ 1-10) บนพื้นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ ปรากฏหลักฐานโบราณคดีตามแนวที่ราบริมน้ำ เช่น ริมแม่น้ำกวัง บ้านยางทอง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งโบราณคดีบ้านวังไทร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (Tunkitikorn, 1989) และมีการอธิบายการตั้งถิ่นฐานโดยตำนานจามเทวีวงศ์ กล่าวถึงกลุ่มชาวลัวะ (Ongsakun, 2000) และเม็ง หรือ เมงคฺ ที่นักวิชาการส่วนใหญ่เสนอว่าเป็นชาวมอญ (Sethakul, 2009) เป็นชนพื้นเมืองเดิมที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำปิง ทำการเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ เดินทางติดต่อกับพื้นที่ห่างไกลโดยทางน้ำเป็นหลัก ผลวิเคราะห์เอกสารจำแนกช่วงเวลาพัฒนาการของเมืองเก่าที่ปรากฏได้ 3 ช่วงเวลา ได้แก่

1) สมัยทริภุญไชย พุทธศตวรรษที่ 13-19 ตำนานเมืองลำพูน (Penth, 1983) และชินกาลมาลีปกรณ์ (Monwithun, 1958) กล่าวว่าฤาษีสั่งสร้างเมืองทริภุญไชย และทูลเชิญพระนางจามเทวีเดินทางมาจากเมืองละโว้ ระหว่างปี พ.ศ.1311-1312 เพื่อปกครองเมือง พัฒนาการของเมืองในช่วงเวลานี้ ระบบเมืองของทริภุญไชยมีลักษณะเป็นนครรัฐ (City state) ของเมืองหลักและกลุ่มเมืองเล็กโดยรอบ (Wanlipodom, 2002) ปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาระบบเมืองได้แก่ ที่ตั้งบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความสำคัญทางด้านการผลิต ของป่า การติดต่อคมนาคม และการค้า และพัฒนาการระบบเมืองยังเป็นผลมาจากการขยายตัวของบ้านเมืองของละโว้จากพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาเพื่อสร้างเครือข่ายการค้าเชื่อมโยงเข้ามายังพื้นที่ตอนในของแผ่นดิน (Hinterland) (Dumrikul, 2004) เมืองมีความรุ่งเรืองทั้งทางด้านพระพุทธศาสนา และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ระบบเมืองมีนครทริภุญไชยเป็นศูนย์กลาง และมีเมืองเล็กขยายตัวออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ได้แก่ เวียงท่ากาน เวียงเกาะ และเวียงหอด (เวียงฮอด) แต่ละชุมชนเมืองมีขนาดและบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไปตามหน้าที่ในการผลิต การอยู่อาศัย และการป้องกันข้าศึกศัตรู

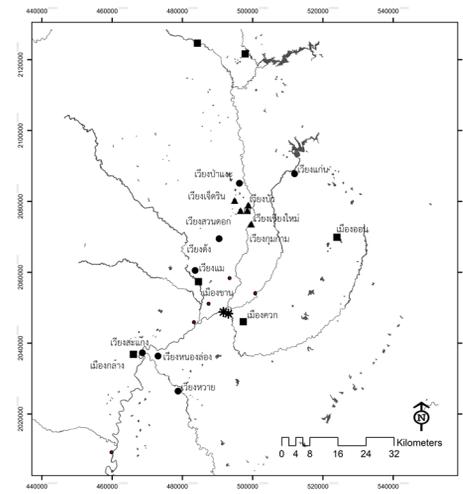
2) สมัยล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-23 การขยายอำนาจของกลุ่มแคว้นโยน บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนมายังพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ยกกองทัพเข้าตีอาณาจักรทริภุญไชย ในปี พ.ศ.1835 โดยพญามังราย และสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรล้านนา และสร้างเวียงกุมกามเป็นที่ประทับ บริเวณริมแม่น้ำปิงซึ่งประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปี ภายหลังจากย้ายมาสร้างเวียงเชียงใหม่ หรือ นพบุรีศรีนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.1839 เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาเป็นต้นมา ระบบเมืองของอาณาจักรล้านนามีพัฒนาการสูงสุดในช่วงเวลาราชวงศ์มังราย บริเวณพื้นที่ตอนเหนือของแอ่ง

เชียงใหม่-ลำพูน (Ongsakun, 2018) ระบบเมืองจำแนกจากลักษณะกายภาพ ได้แก่ 1) กลุ่มเมืองเชียงใหม่ มีคันดินคูน้ำ 5 เมือง คือ เวียงเชียงใหม่ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดริน เวียงบัว และเวียงกุมกาม เป็นกลุ่มเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา 2) กลุ่มเมืองทั่วไป มีคันดิน คูน้ำ 7 เมือง คือ เวียงป่าแงะ เวียงแก่น เวียงดั่ง เวียงแม เวียงหนองล่อง เวียงสะแกง และเวียงหวาย กลุ่มเมืองกระจายตัวล้อมรอบเมืองศูนย์กลางอาณาจักรล้านนา มีบทบาทด้านการผลิตทางการเกษตรกรรม การป้องกันข้าศึกศัตรู และเมืองพักอาศัย 3) กลุ่มเมืองทั่วไป ไม่มีคันดิน คูน้ำ 6 เมือง คือ เมืองแก่น เมืองกั๊ด เมืองออน เมืองขาน เมืองกลาง และเมืองควก บทบาทเมืองมีทั้งเป็นศูนย์กลางการค้า การปกครอง การเกษตร และการป้องกันข้าศึกศัตรู มีที่ตั้งกระจายตัวบริเวณที่ลาดเชิงเขา หุบเขา อย่างไรก็ตามในพ.ศ.2101 กษัตริย์พม่ายกทัพมาตีอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ ส่งผลให้ล้านนาต้องอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ากว่า 200 ปี (ระหว่างปี พ.ศ.2101-2317) พัฒนาการของเมืองสิ้นสุดลง ผู้คนหนีออกจากเมืองไปอยู่ในพื้นที่ห่างไกล และบางส่วนถูกกวาดต้อนไปที่พม่า

3) สมัยฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา เมืองในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ถูกทิ้งร้าง พัฒนาการเมืองสิ้นสุดลง ภายใต้อำนาจการเมืองของพม่าและอยุธยา จนกระทั่งในปี พ.ศ.2317 โดยความร่วมมือของ พระยาสุรลือไชย พระยาภาววิละ และพระยาจำบ้าน และกำลังสนับสนุนจากกรุงธนบุรีจึงขับไล่พม่าออกไปโดยสำเร็จ พระยาภาววิละได้รับการแต่งตั้งให้ปกครองเมืองเชียงใหม่ จำเป็นต้องสะสมผู้คนที่ย้ายมาชางก่อนมีเวียงหนองล่อง ทำหน้าที่ป้องกันข้าศึกศัตรูและสง่าก้ำบำรุง ในช่วงเวลานี้เป็นการสร้างและพัฒนาเมืองในระยะสุดท้าย ก่อนรวบรวมผู้คนกลับเข้าฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ในเวลาที่เหมาะสม ภายหลังจากต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาพระยาภาววิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ เมืองต่างๆ ถูกฟื้นฟู และล้านนากลับมาเป็นศูนย์กลางอีกครั้งในฐานะเมืองประเทศราชของสยามในเวลานั้น

ก) สมัยทริภุญไชย พุทธศตวรรษที่ 13-19

ข) สมัยล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-23 และการฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา

ภาพที่ 3 ช่วงเวลาพัฒนาการของเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน

สถานการณ์ที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองเก่า ผลวิเคราะห์เรื่องราวเอกสาร สสำรวจพื้นที่ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และฐานข้อมูลระบบภูมิสารสนเทศ ปัจจัยที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมือง เพื่อประเมิน สถานการณ์เมืองเก่า ผลวิเคราะห์เป็นดังนี้ (ตารางที่ 1 และภาพที่ 3 ถึงภาพที่ 5)

1) สมัยทริภุชไชย พุทธศตวรรษที่ 13-19 พบเมืองเก่า 5 เมือง ได้แก่ เมืองทริภุชไชย เวียงมโน เวียงท่ากาน เวียงเถาะ เวียงหอด (เวียงฮอด) พบลักษณะสำคัญ คือ กลุ่มเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ และ กลุ่มเมืองรอง ดังนี้

- กลุ่มเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีที่ตั้ง การเข้าถึง ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองสูง เป็นกลุ่มสถานการณ์เมืองเก่าดี (กลุ่ม A) ได้แก่ เมืองทริภุชไชย และเวียงท่ากาน ที่ตั้งเมืองบริเวณที่ราบริมน้ำ เข้าถึงโดยถนนสายหลักและถนนสายรอง บริบทพื้นที่เมืองมีองค์ประกอบเมืองหลากหลาย ได้แก่ กำแพงเมือง คันดิน คูน้ำ แจ่ง ประตูเมือง โบราณสถาน ซากโบราณสถาน วัด และองค์ประกอบอื่น เช่น อนุสาวรีย์ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์จัดแสดงเรื่องราวเมืองเก่ากลุ่มเมืองนี้ได้รับการอนุรักษ์ เช่น มีกฎหมายควบคุม อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันของชุมชน และชุมชนเมืองขนาดใหญ่

- กลุ่มเมืองรอง มีที่ตั้ง การเข้าถึง ความหลากหลายองค์ประกอบเมืองปานกลาง กลุ่มสถานการณ์เมืองเก่าปานกลาง (กลุ่ม B2) ได้แก่ เวียงเถาะ และเวียงมโน ที่ตั้งเมืองบนที่ราบ ริมน้ำ เข้าถึงโดยถนนสายรอง บริบทชุมชน บนบทของอยู่อาศัยและเกษตรกรรม องค์ประกอบเมืองที่พบ ได้แก่ คันดิน คูน้ำ ซากโบราณสถาน วัด เป็นเมืองเก่าที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงสูง องค์ประกอบเมืองกระจายตัวในย่านอยู่อาศัย สวนไม้ผล แนวถนน และวัด สำหรับเวียงหอด (เวียงฮอด) เป็นเมืองเก่าที่พบเพียงร่องรอยแนวคันดินได้จากภาพถ่ายทางอากาศ เมืองปัจจุบันเป็นพื้นที่เกษตรกรรม สวนลำไย ส่วนเวียงมโน พบซากแนวคันดิน ชาวบ้านเรียกว่า “สันคือ” อยู่ในพื้นที่สวนลำไย (Intarangsri, interview, 2020 April 23) นอกจากนั้นพบซากฐานเจดีย์เก่ากระจายกระจายในพื้นที่สวนลำไย พบเศษภาชนะดินเผา บางส่วน ถูกเก็บรักษาไว้ในวัดสำคัญ บางส่วนถูกเก็บรักษาไว้โดยผู้มิบทบาททางสังคม (Khunkaew, interview, 2020 April 23)

2) สมัยล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-21 พบเมืองเก่า 18 เมือง จำแนกได้สามกลุ่ม คือ กลุ่มเมืองเชียงใหม่ มีคันดิน คูน้ำ กลุ่มเมืองทั่วไป มีคันดิน คูน้ำ และกลุ่มเมืองทั่วไป ไม่มีคันดิน คูน้ำ ดังนี้

- กลุ่มเมืองเก่าเชียงใหม่ มีคันดิน คูน้ำ 5 เมือง คือ เมืองเชียงใหม่ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน เวียงบัว และเวียงกุ่มกาม เมืองรวมกลุ่มในบริบทพื้นที่เมืองปัจจุบัน เป็นเมืองที่ยังมีชีวิตชีวาในพื้นที่เมืองขนาดใหญ่ และเมืองประวัติศาสตร์ในบริบทอนุรักษ์ (เวียงกุ่มกาม) เมืองประวัติศาสตร์ที่ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่เมืองเก่า คือ เมืองเชียงใหม่ และเวียงกุ่มกาม (กลุ่ม A) และกลุ่มเมืองรองเกาะกลุ่มกับเมืองเชียงใหม่ (กลุ่ม B1) คือ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน และเวียงบัว เมืองในกลุ่มนี้มีที่ตั้งบนพื้นที่ราบริมน้ำ การเข้าถึงสะดวก มีความหลากหลายองค์ประกอบเมือง และมีความเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติศาสตร์

- กลุ่มเมืองเก่าทั่วไป มีคันดิน คูน้ำ 7 เมือง ได้แก่ เวียงป่าแจะ เวียงแก่น เวียงดั่ง เวียงแม เวียงหนองล่อง เวียงสะแก และเวียงห้วย ที่ตั้งการกระจายตัวรอบเมืองเชียงใหม่ บนพื้นที่ราบ ริมน้ำ ในอดีตมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่าน เมืองอยู่อาศัย และเกษตรกรรม กลุ่มเมืองที่มีที่ตั้ง การเข้าถึง และความหลากหลายองค์ประกอบเมือง ปานกลางและน้อย (กลุ่ม B2) ได้แก่ เวียงแม และเวียงหนองล่อง ที่ตั้งเข้าถึงโดยถนนสายรอง พบแนวคันดิน คูน้ำ ซากโบราณสถานหลงเหลือกระจายกระจายทั่วไปในพื้นที่เกษตรกรรม โดยเวียงแม พบแนวกำแพงอิฐหลงเหลืออยู่ในพื้นที่สวนลำไย (Boonma, interview, 2020 April 23) สำหรับเมืองที่เหลือ 5 เมือง ได้แก่ เวียงป่าแจะ เวียงดั่ง เวียงสะแก และเวียงห้วย มีที่ตั้ง การเข้าถึง และความหลากหลายองค์ประกอบเมืองน้อย เป็นกลุ่มสถานการณ์เมือง

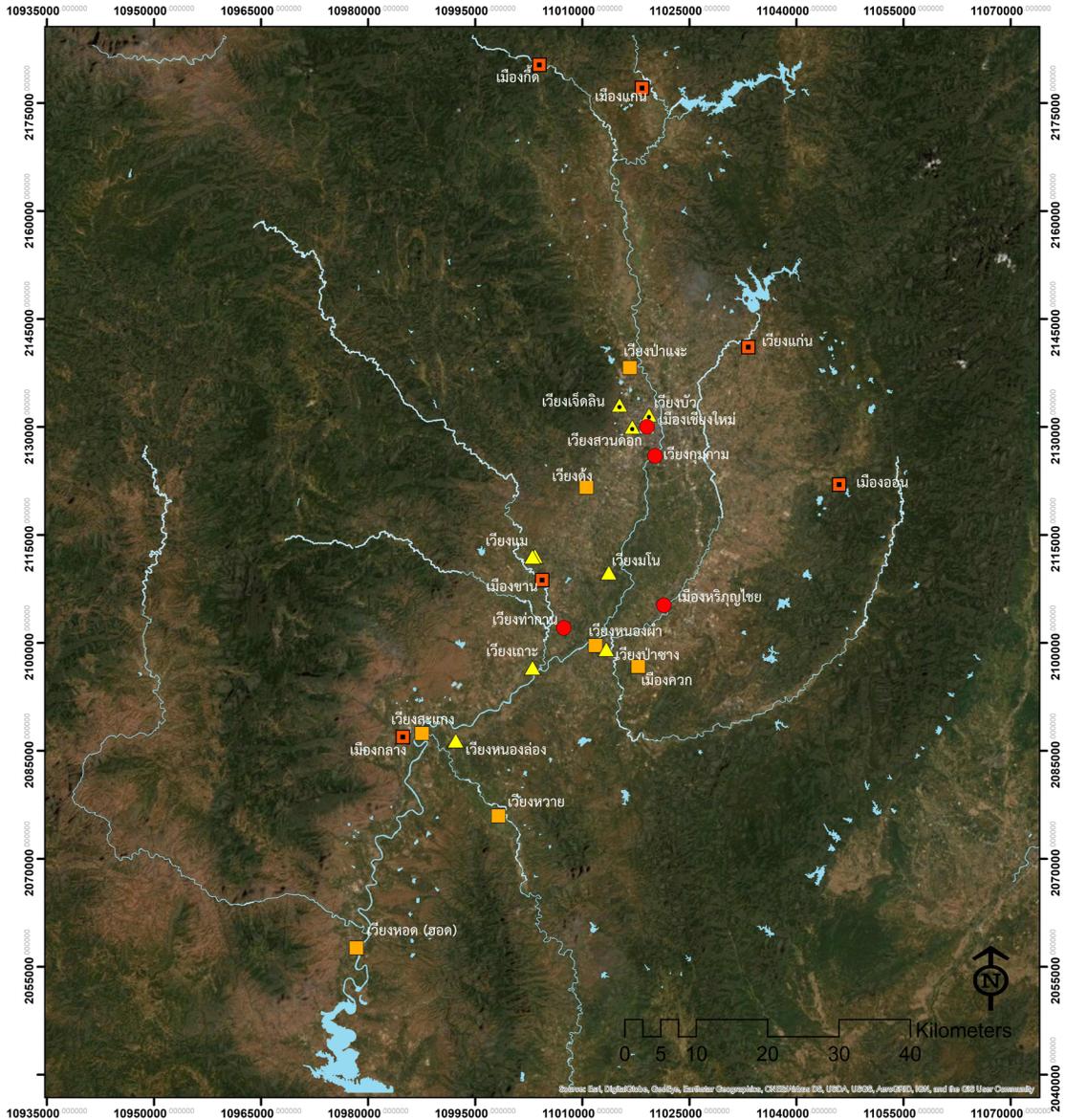
เก่าที่จำเป็นต้องพิจารณา โดยเฉพาะเวียงหาวยมีศาสนสถานสำคัญ คือ วัดพระเจ้าสะเลียมหวาน (สะเลียมหวาน คือ ไม้สะเดา) ที่พระพุทธรูปพระเจ้าสะเลียมหวานถูกอัญเชิญจากเมืองนี้ไปเก็บรักษาไว้ที่วัดพระธาตุจอมทอง วรวิหาร (Phra Kittiphum Sumantalo, interview, 2020 April 28) (กลุ่ม C2) ปัจจุบันสำรวจไม่พบร่องรอยแนวคันดิน คูน้ำ พบซากโบราณสถานบางส่วน ไม้ยืนต้น เช่น ต้นโพธิ์ และวัดประจำเมือง กล่าวได้ว่ากลุ่มเมืองนี้มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสูงจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของที่อยู่อาศัยและการเกษตรกรรม

- กลุ่มเมืองเก่าทั่วไปที่ไม่มีคันดิน คูน้ำ 6 เมือง ได้แก่ เมืองแกน เมืองกี้ด เมืองออน เมืองขาน เมืองกลาง และเมืองควง กลุ่มเมืองที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองน้อย สถานการณ์เมืองเก่าจำเป็นต้องพิจารณา (กลุ่ม C1) ที่ตั้งเมืองพบบริเวณขอบที่ราบ ที่ลาดเชิงเขา หุบเขา เชื่อมโยงได้กับพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบ ริมน้ำ เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ และแหล่งมรดกวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐาน สำรวจไม่พบโบราณสถาน เข้าถึงโดยถนนสายหลัก ถนนรอง และถนนภายในชุมชน องค์ประกอบเมืองพบวัด สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบเมืองอื่นๆ เช่น แหล่งเตาเผาอินทขิลเมืองแกน, แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยสันกำแพง, สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และต้นศรีมหาโพธิ์เมืองกี้ด, พิพิธภัณฑสถานวัดป่าตึงเมืองออน และอนุสาวรีย์ต่างๆ เป็นต้น

3) สมัยฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ในสมัยพระเจ้ากาวิละ ช่วงเวลาสุดท้ายที่มีการสร้างเมือง การรวบรวมไพร่พล “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เพื่อกลับเข้าฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา ช่วงเวลานี้เมืองสำคัญ คือ เวียงป่าซาง และเวียงหนองผ้า ตัวเมืองอยู่ใกล้เคียงกัน บริเวณที่ราบริมน้ำ เมืองมีที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองปานกลาง (กลุ่ม B2) โดยเฉพาะเวียงป่าซาง องค์ประกอบเมืองที่สำรวจพบ ได้แก่ แนวกำแพงเมือง คันดิน คูน้ำ พบตามแนวถนน พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม วัดสำคัญ คือ วัดอินทขิล เสาอินทขิล วัดป่าซางงาม และพิพิธภัณฑสถานวัดป่าซางงาม อย่างไรก็ตามแนวกำแพงเมืองเดิม บางส่วนอยู่ในพื้นที่เอกชน ไม่สามารถเข้าถึงได้ บางส่วนพบตามแนวถนน ถูกทิ้งร้าง ละเลย โดยเฉพาะในพื้นที่เทศบาลตำบลป่าซาง (Boonyoung, interview, 2020 April 30) สำหรับเวียงหนองผ้า มีบทบาทเมืองในอดีตเป็นเมืองค้ำป้องกันเวียงป่าซาง ปัจจุบันสำรวจพบเพียงวัดหนองผ้า (กลุ่ม C2)

ตารางที่ 1 ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน

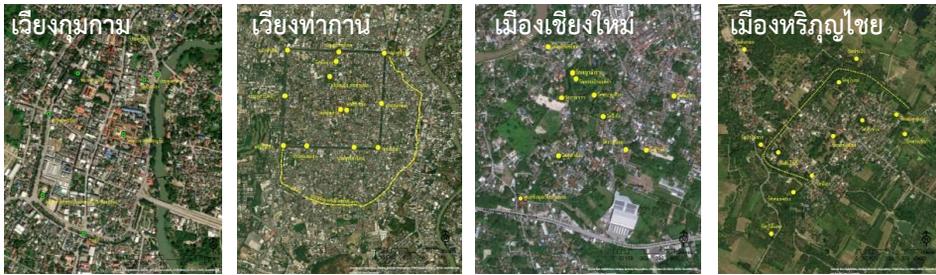
เมืองเก่า	ที่ตั้ง			การเข้าถึง			องค์ประกอบเมือง										สถานการณ์กลุ่มเมืองเก่า			หมายเหตุ
	ริมน้ำ	พื้นที่ราบ	เชิงเขา/ที่ลาด	ถนนสายหลัก	ถนนสายรอง	ถนนภายในชุมชน	กำแพง คันทัน คูน้ำ	ข้อม แฉ่ง ประตูเมือง	โบราณสถาน	ซากโบราณสถาน	อนุสาวรีย์/ศาล	วัด และต้นไม้อายุ	อื่นๆ	ต (สูง)	ปานกลาง	จำเป็นต้องพิจารณา				
สมัยทริภุญไชย พุทธศตวรรษที่ 13-19																				
1.เมืองทริภุญไชย	●	●		●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	A		เมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต		
2.เวียงมโน		●			●	●				●							B2			
3.เวียงท่ากาน		●			●	●	●	●	●	●	●					A		เมืองเก่าในบริบทอนุรักษ์		
4.เวียงเกาะ		●			●	●	●				●						B2			
5.เวียงหอด (ฮอด)		●				●											C2	ไม่หลงเหลือองค์ประกอบ		
สมัยล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-21																				
กลุ่มเมืองเชียงใหม่ มีคันทัน คูน้ำ																				
1.เมืองเชียงใหม่	●	●	●	●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	A		เมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต		
2.เวียงสวนดอก		●			●		●		●	●							B1	ในบริบทเมืองเชียงใหม่		
3.เวียงจีดลิน			●		●		●		●	●							B1	ในบริบทเมืองเชียงใหม่		
4.เวียงบัว		●			●				●	●		●					B1	ในบริบทเมืองเชียงใหม่		
5.เวียงกุมกาม	●	●		●	●				●	●		●	●			A		เมืองเก่าในบริบทอนุรักษ์		
กลุ่มเมืองทั่วไป ไม่มีคันทัน คูน้ำ																				
1.เวียงป่าแฉะ		●		●	●										●		C2	เหลือเพียงวัดป่าแฉะ		
2.เวียงแก่น		●		●	●	●				●		●					C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
3.เวียงค้ง	●	●			●	●					●	●					C2			
4.เวียงแม		●			●	●	●		●		●						B2			
5.เวียงหนองล่อง		●			●	●	●		●		●						B2			
6.เวียงสะแกง	●	●			●	●											C2	เหลือเพียงวัดวังสะแกง		
7.เวียงห้วย	●	●			●						●	●					C2			
กลุ่มเมืองทั่วไป ไม่มีคันทัน คูน้ำ																				
1.เมืองแกน		●			●	●								●			C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
2.เมืองกี้ด	●	●	●		●						●	●					C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
3.เมืองออน	●	●	●		●						●	●	●				C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
4.เมืองขาน	●	●			●	●			●		●						C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
5.เมืองกลาง		●	●	●	●						●						C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
6.เมืองควง		●			●						●						C1	เมืองค้ประกอบเมืองเชื่อมโยงได้		
สมัยฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา (พ.ศ.2317)																				
1.เวียงป่าขาง	●	●			●	●			●		●	●					B2			
2.เวียงหนองผ้า	●	●			●	●					●						C2	เหลือเพียงวัดหนองผ้า		

สัญลักษณ์

- A: ที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองสูง
  - ▲ B1: ที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองปานกลาง บริเวณเมืองเชียงใหม่
  - ▲ B2: ที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองปานกลาง
- C1: ที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองน้อย เชื่อมโยงประวัติศาสตร์เมืองได้
  - C2: ที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองน้อย
  - แหล่งน้ำ

ภาพที่ 4 ที่ตั้งและองค์ประกอบของเมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน

A) ตัวอย่างเมืองเก่าในกลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์ดี

B) ตัวอย่างเมืองเก่าในกลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์ปานกลาง

C) ตัวอย่างเมืองเก่าในกลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์จำเป็นต้องพิจารณา

ภาพที่ 5 ตัวอย่างกลุ่มเมืองเก่าของสถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองที่จำแนกได้

สรุปและอภิปรายผล

ผลสรุปสถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ในปัจจุบันโดยปัจจัย ที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองเก่า เป็นดังนี้ (ภาพที่ 5)

กลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์ดี เป็นกลุ่มเมืองเก่าที่ได้รับการอนุรักษ์ ที่มีที่ตั้ง การเข้าถึง และองค์ประกอบเมืองดี (กลุ่ม A) ปัจจัยสำคัญของเมืองกลุ่มนี้เป็นผลมาจาก ที่ตั้งและบทบาทความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองมาแต่เดิม เช่น เมืองศูนย์กลางเดิม มีกลไกสำคัญ คือ กระบวนการพิทักษ์รักษาเมือง และองค์ประกอบเมือง โดยข้อกำหนดกฎหมาย ของหน่วยงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จำแนกเป็นเมืองเก่าที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ คือ เวียงกุมกาม และเวียงท่ากาน เป็นเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันในบริบทชุมชนเมือง สำหรับเมืองเก่าเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตในบริบทชุมชนเมืองขนาดใหญ่ เป็นเมืองศูนย์กลางของจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ คือ เมืองทริภุญไชย และเมืองเชียงใหม่ เป็นกลุ่มเมืองเก่าในบริบทพลวัตการเปลี่ยนแปลงของเมือง

กลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์ปานกลาง เป็นกลุ่มเมืองเก่าเมืองบริวาร มีที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองปานกลาง (กลุ่ม B) ของกลุ่มเมืองเก่าในบริบทเมืองเชียงใหม่ มีคันดิน คูน้ำ และกลุ่มเมืองเก่าทั่วไปที่มีคันดิน คูน้ำ โดยกลุ่มเมืองเก่าในบริบทเมืองเชียงใหม่ มีคันดิน คูน้ำ คือ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน เวียงบัว มีความเชื่อมโยงในบริบทเมืองเก่าขนาดเล็กโดยรอบเมืองเชียงใหม่ องค์ประกอบเมืองได้รับการรักษาไว้ได้บางส่วน เมืองในกลุ่มนี้มีความอ่อนไหวจากการเป็นเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินสูง เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น เวียงบัว เมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันกลายเป็นย่านพื้นที่เมืองหนาแน่นบริเวณย่านมหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ เหลือเพียงวัดสำคัญ เช่น วัดเชียงโสม วัดกู่เต้า และวัดปันสาด (วัดร้าง) นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงบริบทพื้นที่เมืองเก่าไปเป็นย่านสถานที่ราชการ และสถานศึกษา คงเหลือองค์ประกอบเมืองบางส่วน เช่น แนวคันดิน คูน้ำ ซากโบราณสถาน และวัดสำคัญ เช่น แนวคันดิน คูน้ำ เวียงเจ็ดลินในพื้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สวนรุกขชาติห้วยแก้ว และสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืชฯ ข้อพิจารณาในการรักษาองค์ประกอบเมืองเก่าในกลุ่มนี้มีข้อพิจารณาบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาองค์ประกอบเมือง ระหว่างหน่วยงานส่วนกลาง และเจ้าของพื้นที่ที่ตั้งองค์ประกอบเมืองเก่าที่เกี่ยวข้อง การสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความตระหนักและการรับรู้เรื่องราวเมืองเก่าได้อย่างเหมาะสม

กลุ่มเมืองเก่าทั่วไป มีคันดิน คูน้ำ มีที่ตั้งกระจายรอบพื้นที่เมืองลำพูน และเมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองเก่าในสมัยทริภุญไชย สมัยล้านนา และสมัยฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา ผลวิจัยสำรวจพบ แนวคันดิน คูน้ำ หลงเหลือบางส่วน 5 เมือง ได้แก่ เวียงมโน เวียงเถาะ สมัยทริภุญไชย เวียงแม่ และเวียงหนองล่อง สมัยล้านนา เวียงป่าซาง สมัยฟื้นฟูบ้านเมืองล้านนา ซากแนวคันดิน คูน้ำ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เขตทาง ที่ดินเอกชน และที่ดินสาธารณะประโยชน์ องค์ประกอบเมืองส่วนใหญ่มีความเสี่ยงสูงจากการถูกบุกรุกทำลาย ทำให้เปลี่ยนแปลง จากการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย และการเกษตรกรรม องค์ประกอบเมืองสำคัญที่สำรวจพบสอดคล้องกับการสำรวจเอกสาร ได้แก่ วัด ต้นไม้ใหญ่ ซากโบราณสถาน อนุสาวรีย์ฯ อย่างไรก็ตามเมืองเก่าในกลุ่มนี้มีข้อพิจารณาเพื่อสร้างการรับรู้ผ่านการสื่อความหมาย การเผยแพร่ให้ความรู้คุณค่าเมืองเก่าแก่ประชาชน เจ้าของที่ดิน ผู้เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำหรับกลุ่มเมืองเก่าสถานการณ์จำเป็นต้องพิจารณา เมืองเก่าในกลุ่มนี้มีที่ตั้ง การเข้าถึง องค์ประกอบเมืองน้อยที่สุด (กลุ่ม C) พบบริเวณขอบที่ราบแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน มีลักษณะชัดเจนเฉพาะกลุ่ม คือ การเชื่อมโยงกับบริบทเชิงพื้นที่โดยรอบได้อย่างเหมาะสม เช่น บริบทแหล่งมรดกวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่ธรรมชาติ อาทิ เมืองแกน เชื่อมโยงกับมรดกวัฒนธรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแหล่งเตาเผาอินทิลเมืองแกน เมืองกี้ด เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่

ธรรมชาติและเรื่องราวประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมืองออน เชื่อมโยงกับบริบทชุมชนท้องถิ่นของ แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยสีกำแพง และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดป่าตึง และเมืองกลาง เชื่อมโยงกับวัดพระธาตุจอมทอง วรวิหาร อย่างไรก็ตามก็มีกลุ่มเมืองที่ไม่หลงเหลือร่องรอยในปัจจุบัน คือ เวียงฮอด และเวียงป่าแงะ สืบค้นพบเพียง องค์ประกอบเมืองเฉพาะวัด และอนุสาวรีย์ เท่านั้น เมืองเก่าในกลุ่มนี้มีข้อพิจารณาในการสื่อความหมายเผยแพร่ข้อมูล เพื่อการสร้างความรับรู้ได้อย่างเชื่อมโยงกับจุดแข็งของบริบทที่ตั้งเมืองเก่า ควบคู่ไปกับการรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรม อย่างเหมาะสมต่อไป

ทุกเมืองเก่าที่สำรวจมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมเกี่ยวกับคุณค่าประวัติศาสตร์ของไม้ยืนต้นสำคัญทางพุทธศาสนา ต้นโพธิ์ ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นไม้หมายตา พบได้ในสถานที่สำคัญของเมืองเก่า เช่น วัด ศาสนสถานสำคัญ แนวกำแพงเมือง คันดิน คูน้ำ หรือพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่ถูกรักษาไว้ผ่านความเชื่อ เรื่องราว ประเพณี พุทธศาสนา ที่ว่าต้นโพธิ์ เป็นต้นไม้ใหญ่ที่มีเทวดาอารักษ์สิงสถิตอยู่ เป็นต้นไม้ในพุทธประวัติ รวมถึงความเชื่อมโยงกับ ประเพณีแห่ไม้ค้ำสะหลี (สะหลีภาษาเหนือหมายถึงต้นโพธิ์) ในปีใหม่เมือง (วันสงกรานต์) ที่มีความหมายถึงการค้ำชู พระพุทธศาสนาให้ยืนยาว ช่วยค้ำชูชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง และการทำลายต้นโพธิ์ เช่น การตัดฟันกิ่งก้าน โคนล้มต้น ถือเป็นสิ่งไม่ดีงามหรือไม่ควรทำ (ซิด)

ความหลากหลายของผลวิจัยการสำรวจสถานการณ์ที่ตั้งและองค์ประกอบเมืองเก่าในพื้นที่แอ่งเชียงใหม่- ลำพูน นี้มีความสอดคล้องกับผลวิจัยของ Ongsakun (2000) และ Sanyakiatikun (2009) ของที่ตั้งและองค์ประกอบ เมืองเก่าในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน อย่างไรก็ตามผลวิจัยนี้มีประเด็นเพิ่มเติมที่ว่าสถานการณ์องค์ประกอบเมืองเก่าในแอ่ง เชียงใหม่-ลำพูน มีกลุ่มเมืองหลากหลายอันเป็นข้อพิจารณาของปัจจัยบริบทที่ตั้ง การเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการ เป็นเมือง กระบวนการรับรู้และการสื่อความหมายความเป็นเมืองเก่า เพื่อลดความเสี่ยงต่อการทำให้สูญหายและ ถูกทำลายลงขององค์ประกอบเมืองเก่าในอนาคต การสร้างทางเลือกผ่านการสำรวจเพื่อตรวจสอบสถานการณ์เมืองเก่า ของปัจจัยการที่ตั้ง และองค์ประกอบเมืองเก่า และบูรณาการผ่านแนวคิดเทคโนโลยีระบบภูมิสารสนเทศเป็นทางเลือก หนึ่งในประยุกต์ใช้เทคโนโลยีฐานข้อมูลเมืองเก่า เพื่อเป็นส่วนหนึ่งสำหรับแนวทางขับเคลื่อนสู่ปฏิบัติการต่างๆ ในด้าน การวางแผน การอนุรักษ์ การพัฒนา การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม การขับเคลื่อนเมืองและส่วนของเมืองเก่าใน แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ผ่านการรักษาคุณค่ามรดกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และขับเคลื่อนสู่กระบวนการเมืองมรดก โลกได้อย่างมีส่วนร่วมและเหมาะสมในโอกาสต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยการสำรวจศักยภาพและพัฒนาฐานข้อมูลระบบภูมิสารสนเทศเมือง โบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยทุนสนับสนุนการวิจัยจาก กองทุนวิจัยส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ประจำปี 2563 ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- Dumrikul, S. (2004). *The History and Art of Haripunchai*. Bangkok: Dran Sutha Press Company Limited. (In Thai)
- สุรพล ดำริห์กุล. (2547). *ประวัติศาสตร์และศิลปทหริภุญไชย*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- Monwithun, S. (1958). *Chinnakanmalupakqn*. Bangkok: Siwaporn Limited Partnership. (In Thai)

แสง มนวิฑูร. (2501). *ซิงกาลมาลีปกรณ์*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร.

Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2011). *Knowledge Set of Ancient City in Conservation, Development and Management Volume 1 Knowledge of Thailand Ancient City*. Retrived January 26, 2020, from <http://lib.mnre.go.th/lib/TNE/book1final.pdf> (In Thai)

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และ บริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2563, จาก <http://lib.mnre.go.th/lib/TNE/book1final.pdf>

Ongsakun, S. (2000). *The Ancient Community in Chiang mai – Lamphun Basin*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited. (In Thai)

สร้อยดี อ่องสกุล. (2543). *ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

Ongsakun, S. (2018). *The Complete History of Lanna*. Bangkok: Amarin Publishing. (In Thai)

สร้อยดี อ่องสกุล. (2561). *ประวัติศาสตร์ล้านนา ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

Penth, H. (1983). *A Brief History of Lanna*. Chiang mai: Dhipayanet Printing. (In Thai)

ฮันส์ เพนธ์. (2526). *ความเป็นมาของล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ทิพยเนตรการพิมพ์.

Punyathong, S. (2012). *Elements of Historic Landscape for Conservation of Old Town, Chiang mai*. Retrived January 26, 2020, from (In Thai)

สุเปีย ปัญญาทอง. (2555). *องค์ประกอบภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ เพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่า จังหวัดเชียงใหม่*. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2563, จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/45026> (In Thai)

Sanyakiatikon, S. (2009). *The Ancient Cities in Chiang mai – Lamphun Basin*. Tarnpanya Company Limited. (In Thai)

สีบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ. (2552). *เมืองโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. เชียงใหม่: บริษัท ธารปัญญา จำกัด.

Sethakul, R. (2009). *The Historic of Economic and Culture; Chiang mai- Lamphun Basin*. Chiang mai, silkworm Press. (In Thai)

รัตนพร เศรษฐกุล. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

The United Nation. (2016). *HABITAT III 17-20 October 2016, The United Nation Conference on Housing and Sustainable Urban Development*. Retrieved from <https://habitat3.org/the-conference>.

The Office of the Prime Minister. (2003). *The Regulation of The Office of Prime Minister on Conservation and Development of Krung Rattanakosin and Old Town B.E. 2003*. Retrived January 26, 2020, from <https://nced.onep.go.th/wp-content/uploads/2016/09/00121665.pdf> (In Thai)

- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2546) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ.2546. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2563, จาก <https://nced.onep.go.th/wp-content/uploads/2016/09/00121665.pdf> (In Thai)
- Thongaroun, N. (2017). *Media and Data Management for Ancient Temples Route of Ayutthaya Island area for Historical Tourism Development*. Retrived January 26, 2020, from <https://dric.nrct.go.th/Search/ShowFulltext/2/291592>. (In Thai)
- นรินทร์ ทองอรุณ. (2557). การจัดการสื่อและข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวโบราณสถานประเภทวัดในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และบริเวณใกล้เคียงเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2563, จาก <https://dric.nrct.go.th/Search/ShowFulltext/2/291592>
- Tunkitikorn, W. (1989). *Archaeological Site of Bann Wang Hi; Lamphun*. Bangkok: Office of Archaeological, The Fine Arts Department. (In Thai)
- วิชัย ต้นกิตติกร. (2532). *แหล่งโบราณคดีบ้านวังโฮ ลำพูน*. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- Virunha, C. (2017). *Knowledge Management on historical data to increase the applicable potential for the development of tourist industry for Amphoe Muang of Petchaburi Province*. Retrived January 26, 2020, from <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/292986>. (In Thai)
- ชูลีพร วิรุณหะ. (2560). การจัดการข้อมูลประวัติศาสตร์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของอำเภอเมืองเพชรบุรี. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2563, จาก <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/292986>. (In Thai)
- Wanlipodom, S. (2002). *The Archaeological History of Lanna*. Bangkok: Matichon Press.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). *ประวัติศาสตร์โบราณคดีของล้านนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สัมภาษณ์

- Boonma, T. Bann Mae Village Committee, Vieng Mae, San Pa Tong District, Chiang mai Province. (2020, April 23). Interview.
- โท บุญมา. คณะกรรมการชุมชนบ้านแม เวียงแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. (2563, 26 เมษายน). สัมภาษณ์.
- Boonyoung, R. Teacher of Pa Sang School, Pa Sang District, Lamphune Province. (2020, April 30). Interview.
- เรียมเล็ก บุญยัง. ครูโรงเรียนป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. (2563, 30 เมษายน). สัมภาษณ์.
- Intarangsri, B. People of Vieng Mano, Hang Dong District, Chiang mai Province. (2020, April 23). Interview.
- บรรจง อินตะรังสี. ประชาชนในพื้นที่เวียงมโน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. (2563, 23 เมษายน). สัมภาษณ์.
- Khunkaew, T. People of Vieng Mano, Hang Dong District, Chiang mai Province. (2020, April 23). Interview.

ฐา เชื้อนแก้ว. (2563, 23 เมษายน). ประชาชนในพื้นที่เวียงมโน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์.

Phra Kittiphum Sumantalo. Abbot of Saleamwan, Bann Hong District, Lamphun Province. (2020, April 28).

พระกิตติภูมิ สุมน์ทะเล. เจ้าอาวาสวัดสะเลียมหวาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน. (2563, 28 เมษายน). สัมภาษณ์.